

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

27ste JAARGANG, NUMMER 12, DECEMBER 1991

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:

Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

IN FRANKRIJK GELDT NOG DAT MEN EEN STAKING MOET WETEN TE BEEINDIGEN

In juni 1936, toen miljoenen stakers de Franse bedrijven bezet hielden, gaf Maurice Thorez, op dat moment sekretaris van de bolsjewistische partij PCF, te kennen dat „men een staking moet weten te beëindigen”. De nauw met de PCF gelieerde vakcentrale CGT bleek die 'kunst' destijds uitstekend te verstaan en ze heeft er onlangs, meer dan 55 jaar later, blijk van gegeven haar nog allerminst verleerd te zijn. De CGT bewees het toen arbeiders van de Renaultfabriek in Cleon het werk hadden neergelegd en dientengevolge alle overige Renaultfabrieken, alsmede de Nederlandse Volvofabriek, gedwongen werden met de produktie te stoppen.

Het is niet alleen om deze reden de moeite waard aandacht te schenken aan de jongste staking bij het Renault-concern. Er zijn er meer. Een tweede, minstens zo belangrijke reden is deze, dat het konflikt heeft laten zien, dat een bepaalde, op kostenverlaging gerichte bedrijfspolitiek de onderneming inderdaad belangrijke financiële voordelen heeft gebracht, maar tegelijkertijd in bepaald opzicht uitermate kwetsbaar heeft gemaakt. Een betrekkelijk kleine groep arbeiders was hierdoor in staat een druk op de direktie uit te oefenen die nog betrekkelijk kort geleden volslagen ondenkbaar zou zijn geweest.

Evenals veel ondernemingen in tal van landen, zorgde ook Renault er tot betrekkelijk kort geleden voor, dat er bij alle onderdelen producerende vestigingen grote voorraden werden aangelegd, die uiteraard een aanzienlijke waarde vertegenwoordigden. In navolging van wat in Japan gebeurt zijn sindsdien dergelijke voorraden klein gehouden. De doorstroming van de geproduceerde produkten naar de plaats waar ze nodig zijn gaat vlugger; er behoeft héél wat minder in voorraden te worden geïnvesteerd.

De economische voordelen van dit Japanse systeem liggen voor de hand. De nadelen ervan voor de onderneming zijn door de staking in Cleon aan de dag getreden. In de fabriek aldaar worden motoren, versnellingsbakken en enkele andere onderdelen gemaakt, waarvan praktisch alle overige Renault-fabrieken de afnemers zijn. Deze overige fabrieken plachten zich van een behoorlijke voorraad te verzekeren. Kwam er, door wat voor reden ook, vertraging of stilstand bij de aflevering, dan was er niettemin voor de andere Renault-vestigingen geen vuiltje aan de lucht. De nieuwe bedrijfsvoering heeft die situatie grondig gewijzigd.

De Renaultfabriek te Cleon is een bedrijf met 5.600 arbeiders, waarvan er 4.000 bij de produktie zijn betrokken. Formeel werd er slechts door 1.500 daarvan gestaakt en formeel waren de overigen dus 'werkwilligen'. Dat wil zeggen, dat de stakers buiten stonden te posten, de rest de fabriek in ging. Maar gewerkt werd er niet. En dat niet alleen omdat de stakers van alle afdelingen afkomstig waren, maar ook natuurlijk doordat de diverse afdelingen op elkaar afgestemd en op elkaar aangewezen zijn. Daar kwam bij, dat de zogenaamde werkwilligen wel degelijk sympathie voor de stakers hadden en dat soms niet onder stoelen of banken staken.

De fabriek in Cleon werd niet bezet. De arbeiders hebben die methode niet toegepast, omdat ze voorzagen, dat dan meteen de CRS ¹⁾ zou worden ingeschakeld en er met geweld aan de bezetting een einde zou worden gemaakt. Inplaats daarvan deden ze iets wat minstens zo effectief was. Ze barrikadeerden alle ingangen op zodanige wijze, dat geen enkele vrachtwagen de fabriek in of uit kon. De 'werkwilligen' werden ongehinderd toegelaten. Maar motoren of versnellingsbakken, die er in d e z e fabriek uiteraard nog wel aanwezig waren, konden niet naar de zuster- of dochterbedrijven worden getransporteerd, die er om zaten te springen. De 1.500 stakers te Cleon verlamden in korte tijd het hele Renault-concern. Er waren fabrieken die al na één dag, er waren andere die na twee dagen stil kwamen te liggen. Op 31 oktober, de staking zou toen nog dagenlang voortduren, schreef *The Financial Times* dat hierdoor Renault „op de knieën werd gedwongen”. Maar dat was, zoals we nog zullen zien, ietwat voorbarig.

Anders dan bij tal van konflikten van de laatste tijd in Frankrijk ging het ditmaal niet om behoud van arbeidsplaatsen. Er dreigden, althans op dat moment, niet direkt ontslagen; Renault boekte goede bedrijfsresultaten. Mede daarom vonden de stakers, dat het tijd werd lonen en premies aan te passen bij de gestegen kosten van levensonderhoud. Zij protesteerden er tegen, dat er heel wat minder premie zou worden betaald dan vorig jaar.

De staking kwam niet uit de lucht vallen. In de voorafgaande maanden waren er al een paar maal werkonderbrekingen geweest, de eerste op 4 juli, de tweede op 25 september, toen 2.000 arbeiders (van de 5.600) tijdelijk het werk neerlegden. Een derde werkonderbreking volgde. In de nacht van 16 op 17 oktober barstte de bom; De stakingsoproep ging uit van de p l a a t s e l i j k e afdeling van de CGT, die sinds de zomer onder steeds zwaardere druk van de achterban was komen te staan. De lokale vakbondsbestuurders werden allermint gesteund door de landelijke leiding, maar er bleef hun vooralsnog niets anders over indien zij geen gezichtsverlies wilde lijden. Geëist werd een loonsverhoging van 1500 Fr. per maand en een verhoging van de premie met 3300 Fr. (respektievelijk ongeveer 500 en 1000 gulden).

Van de kant van zowel de plaatselijke- als van de concerndirectie volgden heftige reakties. Op alle mogelijke manieren probeerde men de stakers te intimideren, eerst door met ontslag te dreigen, vervolgens door een optocht van staf- en kaderleden te organiseren, die voor de postende stakers moesten defileren. Maar die kregen er meteen hun be-komst van toen ze door de stakers met rotte eieren werden bekogeld. Nadat Raymond Lévy, de president-direkteur, tevergeefs geprobeerd had in andere Renaultfabrieken vrijwilligers voor dat soort demonstraties te werven, greep hij naar een wat zwaarder middel.

Samen met plaatselijk directeur Guilmin werd een beroep op de autoriteiten gedaan om de CRS en de mobiele garden in te zetten voor het opruimen van de barrikades voor de fabriekspoorten. De rechter gaf daarvoor toestemming, maar de autoriteiten aarzelden. Nog niet zo heel lang geleden had een brutaal optreden van de oproerpolitie tegen

1) De CRS is de *Compagnie Républicaine de Sécurité*, de beruchte Franse oproerpolitie.

de verpleegsters de publieke opinie nogal geschokt. De autoriteiten vreesden dat geweld tegen de stakende Renault-arbeiders wel eens een erger middel dan de kwaal zou kunnen zijn. Ze beschouwden het inzetten van de CRS als een paardemiddel, dat nog maar even niet moest worden gebruikt. Bovendien verwachtten de autoriteiten, dat de staking vrij spoedig zou verlopen en dat het gezag zich er dan niet mee zou hoeven te bemoeien. Maar dat bleek een volstreekte misrekening.

Toen de staking twee weken had geduurd, bleek het aantal actieve deelnemers aan de aktie eerder te zijn toegenomen dan te zijn verminderd. Voor de minister van Arbeid, mevrouw Martine Aubry, was dat een reden om een officiële 'bemiddelaar' te benoemen en partijen aan de onderhandelingstafel te roepen. Met welk doel werd meteen al duidelijk. Mevrouw de minister verklaarde voor de televisie, dat er — mede gezien de bezuinigingspolitiek van de regering en de te verwachten repercussies in heel het bedrijfsleven — geen sprake kon zijn van loonsverhoging en zij kwalificeerde staking als de onwettige aktie van een minderheid. Het was duidelijk, dat zij in elk opzicht partij koos voor de Renaultdirectie en vond, dat alle koncessies van de kant van de arbeiders moesten komen.

Die koncessies hielden in, dat de arbeiders zich akkoord zouden verklaren met een kompromisvoorstel van de plaatselijke direktie. Dat voorstel behelsde een loonsverhoging van 224 Fr. en een verhoging van de premie met 1000 Fr. Omdat de direktie ook wel besefte, dat de arbeiders met die 'kruimeltjes' moeilijk genoeg zouden kunnen nemen, liet zij haar aanbod vergezeld gaan van een dreigement: als het werk niet zou worden hervat zouden er ontslagen vallen. De arbeiders lieten zich er niet door afschrikken. De onderhandelingen mislukten praktisch nog voor ze goed en wel begonnen waren. De 'bemiddelaar' voelde zich voor joker gezet en haakte af.

Daarop deed mevrouw de minister er een schepje bovenop: zij stelde de (plaatselijke) bonden een ultimatum: het aanbod van de plaatselijke direktie diende uiterlijk 7 november 's avonds om half zeven te zijn aanvaard. Op 3 november verklaarde zij, dat de staking in strijd was met het beginsel van „de vrijheid van arbeid” en dat deze „vrijheid” zo nodig door „de handhavers van de orde” zou worden hersteld en gehandhaafd. Dat gebeurde op de twintigste dag van de staking, om 3 uur in de nacht van dinsdag 5 op woensdag 6 november. De op dat moment postende stakers overstelpten de CRS met scheldwoorden, maar gevochten werd er niet. Maar al werden dan de toegangen tot de fabriek vrijgemaakt, van werkhervatting was nog geen sprake. Ondanks de aanwezigheid van de CRS hielden de stakers vol.

De houding van de plaatselijke vakbondsbestuurders was totaal anders. Er zijn aanwijzingen dat zij van het op handen zijnde ingrijpen van de CRS hebben geweten. Op het terrein waren tenten opgetrokken om de postenden tegen regen en koude te beschermen. Zij nuttigden daarin ook eten en drinken. Tal van arbeiders hadden er ook bepaalde eigendommen opgeborg en zoals luchtbedden, slaapzakken, toiletartikelen en kleren. Op de avond van de 5e november kregen zij van de bondsbestuurders de welgemeende raad hun eigendommen in veiligheid te brengen „voor als de CRS soms mocht komen”. Het ziet er naar uit, dat tot optreden van de oproerpolitie is besloten in gemeenschappelijk overleg tussen de Renaultdirectie, de regering en de vakbeweging. Hoe het zij, nauwelijks had de CRS ingegrepen, of de bonden begaven zich naar de onderhandelingstafel. Volgens sommige kranten kwam het ingrijpen van de oproerpolitie voor de bonden als een soort van „godsgeschenk”.

Donderdag 7 november om 10 uur 's morgens werd er een stakersvergadering gehouden. Jacky Touzain, de sekretaris van de plaatselijke CGT-afdeling verklaarde, dat de strijd onder de gegeven omstandigheden niet kon worden voortgezet, dat de stakers in de

minderheid waren en dat de direktie opnieuw een ultimatum had gesteld. Over de voorwaarden diende een geheime stemming te worden gehouden. Hij erkende, dat deze voorwaarden onaanvaardbaar waren, maar als ze zouden worden verworpen zou er sprake zijn van ontslag. In gelijke geest sprak een bestuurder van de bij de centrale CFDT aangesloten bond. De stakers toonden zich verontwaardigd en noemden dat „chantage”.

Nog in de loop van dezelfde dag was er een bijeenkomst met drie *landelijke* leiders van de CGT, te weten Louis Viannet, Gérard Alezard en Jean-Louis Fournier. In de drie weken dat de staking inmiddels had geduurd had zich **g e e n e n k e l e** landelijk functionaris van de CGT in Cleon vertoond. Ze had geen oproep tot solidariteit laten uitgaan, evenmin iets anders ondernomen. Nu kwam Viannet met weergaloze huichelachtigheid verklaren, dat de beslissing over doorstaken of werkhervatting natuurlijk berustte bij de arbeiders, die — naar hij zei — „een voorbeeldige strijd” hadden gevoerd. Niettemin bestond er bij geen van zijn toehoorders ook maar enige twijfel of de zware afvaardiging van de centrale wierp al haar gewicht in de schaal om een einde aan de staking te maken. Een verslaggever van de burgerlijke pers ontging het niet, dat Viannet in feite precies hetzelfde deed, wat Thorez had gedaan in 1936.

De uitslag van de geheime stemming was nu niet direkt zo als de bonzen hadden gehoopt. De voorstellen van de direktie werden verworpen met 807 stemmen die zich uitspraken voor het voortzetten van de strijd; 717 wilden de voorstellen aanvaarden en het werk hervatten. Maar de bonzen hadden met die uitslag niet de minste moeite. „Weliswaar”, zo betoogden ze, „heeft een meerderheid zich voor verder staken uitgesproken, maar die meerderheid is, gezien het totale aantal arbeiders, niet genoeg.” Vervolgens hieven zij de staking op. Uiterst verbitterd („Is daarvoor drie weken gestaakt?”) trokken de arbeiders op vrijdag 8 november de fabriek weer in.

STAKING IN LE MANS.

Inmiddels had de staking bij de Renaultfabriek in Cleon toch nog een echo gevonden. In diverse andere vestigingen van het concern waren er eind september, begin oktober werkonderbrekingen. Dat het in de meeste fabrieken vervolgens niet tot een volledige staking kwam, was natuurlijk een gevolg van de omstandigheid, dat daar vrijwel onmiddellijk na het uitbreken van de staking in Cleon niet meer gewerkt kon worden door gebrek aan onderdelen en materiaal. Anders was het bij de Renaultfabriek in Le Mans, waar de diepe ontevredenheid in de loop van de zomer en in het begin van de herfst net als in Cleon tot werkonderbrekingen had geleid. Aanvankelijk werd de arbeid er niet neergelegd. Maar het signaal voor een echte staking was het ultimatum van minister Martine Aubry. Dat was de druppel die in Le Mans de emmer deed overlopen.

De Renaultarbeiders in Le Mans pasten precies dezelfde taktiek toe als hun kameraden in Cleon. Ook hier werden de fabriekstoegangen een van de eerste novemberdagen afgegrendeld. Maar in Le Mans, waar niet zoals in Cleon drie weken van strijd de 'vermoeidheid' hadden doen toeslaan, waren de arbeiders op 7 november nog op geen stukken na aan het eind van hun latijn. Aan de oproep tot werkhervatting van de bonden werd geen gevolg gegeven. In Le Mans werd **dóórgestaakt** en van dat moment af was de staking daar 'wild'. Vanaf dat moment hanteerden de arbeiders ook hun **e i g e n** strijdwijze. Ze bezetten, om de aandacht van het Franse publiek op hun problemen te vestigen, gedurende een aantal uren de autoroute naar Bretagne. Ze deden dat op het punt waar tol geheven wordt. De automobilisten hadden er geen last van. Integendeel! Ze mochten zonder te betalen passeren.

De staking in Le Mans heeft 12 dagen geduurd. Op vrijdag 15 november sprak een kleine meerderheid zich voor werkhervatting uit, nadat de directie had toegezegd de nieuwe loononderhandeling nog dit jaar december te beginnen en niet eerst volgend jaar. Gezien de opstelling van de bonden, van de landelijke CGT en van de directie vielen échte resultaten nauwelijks te verwachten. *The Financial Times* had het mis toen het blad schreef, dat Renault op de knieën was gedwongen. Niet de arbeiders hebben een overwinning op Renault behaald, maar de CGT heeft de arbeiders overwonnen en daarmee Renault gered.

(Gegevens voor dit artikel zijn o.m. ontleend aan: *Le Monde*, *Libération*, *Lutte Ouvrière*, *Rouge* en *The Financial Times*)

— o —

EEN BIJDRAGE TOT EEN KRITIEK OP HET POSTSTALINISTISCH IDEALISME

Wat hier volgt zijn losse kanttekeningen, voorlopige kanttekeningen bij een artikel van Wim Bot in het nieuwe jaarboek „K r i t i e k”, waarvan deze herfst de eerste aflevering is verschenen. Dat artikel heet: „Pleidooi voor een poststalinistisch socialisme”, een pleidooi derhalve voor een 'socialisme', zoals dat er uit zou moeten zien nà het bankroet van het stalinisme, of in ieder geval na de val der tot voor kort in Oost-Europa bestaande regimes. In feite zou een bijdrage tot een kritiek op dat pleidooi dus „Bijdrage toe een kritiek op het poststalinistisch socialisme”, hebben moeten heten. Maar die titel hebben wij niet over ons hart kunnen verkrijgen. Daarvoor staat datgene wat Wim Bot onder socialisme blijkt te verstaan véél te ver af van dat wat wij er onder verstaan. En dat hetgeen hij 'socialisme' noemt een i d e a l i s m e en dat zijn maatschappijbeschouwing als i d e a l i s m e moet worden gekarakteriseerd, kan moeilijk worden tegengesproken.

Aan het slot van zijn artikel, waar hij beknopt resumeert wat hem voor ogen staat, spreekt Wim Bot zelf van „het socialistisch ideaal” dat overblijft wanneer maar eenmaal de „ballast van achterhaalde opvattingen overboord geworpen is”. Slechts weinige regels eerder heeft hij het over „socialistische politiek . . .” (spatiëring van ons — D&G). Alleen al aan de hand van deze overeenkomstige uitspraken van Bot kunnen de levensgrote verschillen tussen hem en ons onmiddellijk worden vastgesteld.

Wij hebben nooit anders dan *ontkend*, dat ideeën een werkelijk materiële kracht zouden kunnen zijn of worden. Ideeën als zodanig hebben zich, menen wij, in de geschiedenis nooit anders dan geblameerd. Pas dan wanneer met de verwezenlijking van bepaalde ideeën een bepaald b e l a n g verbonden was triomfeerden ze. Maar wat dan als de triomf van een i d e e gezien werd, was in feite niets anders dan de, maatschappelijk gebaande triomf van een bepaald belang. Het bekendste en wellicht sprekendste voorbeeld waarmee dit geïllustreerd kan worden betreft de opheffing van de slavernij in de Verenigde Staten. Niet het beroemde boek „De negerhut” van mevrouw Beecher-Stowe en geen christelijke of humanitaire overwegingen hebben de bevrijding van de slaven tewegebracht, doch het feit, dat de onmisbare basis voor het zich Ontwikkellende kapitalisme n i e t de arbeid van slaven was, doch die van 'vrije' loonarbeiders. Maar dit voorbeeld kan met vele andere worden aangevuld.

Wat het „socialistisch ideaal” betreft: wij beschouwen het socialisme noch als een

toestand die verwezenlijkt zou moeten worden, noch als een ideaal waarnaar zou moeten worden gestreefd, omdat de werkelijkheid zich ernaar zou moeten richten. Wij hebben het nimmer zo beschouwd en hiermee hangt samen, dat wij — anders dan Bot — niet van mening zijn, dat socialisten over zoiets als „een alternatief” zouden moeten beschikken, dat voldoende aantrekkingskracht zou moeten hebben om brede steun te verwerven. Een dergelijk ideaal en zulk een alternatief behoren tot het terrein van de politiek. En dat is nu net precies iets wat onder meer typerend is voor het betoog van Wim Bot: het is een pleidooi voor een nieuwe vorm van (praktische) socialistische politiek. Langs die weg zou de kritiek van de socialisten op het kapitalistische systeem hard gemaakt kunnen worden.

Wat nu die politiek aangaat: naar onze opvatting is de politiek het instrument, de kunst zo men wil, met behulp waarvan een heersende klasse via hen die haar direkt vertegenwoordigen of via hen die indirekt haar spreekbuis zijn, haar heerschappij probeert te handhaven en haar belangen behartigt en poogt te verdedigen tegen alles wat in binnen- of buitenland daarvoor een bedreiging vormt. Van politiek is slechts daar sprake, waar er standen of klassen zijn en waar er sprake is van standen- of klassentegenstellingen.

De opvatting van Bot, dat er „socialistische politiek” moet worden bedreven — wij zullen ons er aanstands nog nader mee bezig houden — is niet de onze. Vooruitlopen op hetgeen volgen zal, willen wij hier alvast opmerken, dat de opheffing van het kapitalisme, een *revolutie* omdat het daarbij gaat om de opheffing van de bestaande produktieverhoudingen, géén *politieke* revolutie is maar, zoals ruim anderhalve eeuw geleden een onderzoeker als Lorenz von Stein reeds voorzag, een *sociale*.

Maar laat ons, zonder daar nu uitvoeriger bij stil te staan, eerst even onze aandacht schenken aan de hoogst merkwaardige uitspraken die Wim Bot kwistig door zijn pleidooi gestrooid heeft. Ze zijn een enkele keer volstrekt in strijd met de feitelijkheden, ze getuigen in andere gevallen in niet geringere mate van de verschillen tussen hem en ons dan de verschillen die wij hierboven al hebben gesignaleerd.

Om met een feitelijke onjuistheid te beginnen: Bot schrijft op blz. 16 dat „kritische socialistenvan Rosa Luxemburg en Herman Gorter tot en met (de DDR-dissident) Rudolf Bahro de gebeurtenissen . . . op de voet volgden en gedesillusioneerd waren over wat er van de (Russische) revolutie terecht” kwam. Het is, vinden wij, al direkt een wat overtrokken bewering. Rosa Luxemburg heeft op een zéér vroeg tijdstip, te weten in 1903, kritiek geleverd op de bolsjewistische partij-opvattingen. Later, in de loop van 1918, schreef zij, nog in de gevangenis, een tekst waarin zij dat wat er sinds 1917 in Rusland had plaats gevonden van kritisch commentaar voorzag. Maar dat zij nog eer zij in januari 1919 werd vermoord getuige zou hebben kunnen zijn van „wat er van de revolutie terecht was gekomen” komt ons kras voor. Wat Herman Gorter betreft, het is minstens zo kras om hem een gedesillustioneerde te noemen. Hij *k r i t i s e e r t* de Russische revolutie niet omdat zij anders verliep dan hij gehoopt of verwacht had, maar hij *a n a l y s e e r d e* haar en toonde aan, waarom zij volgens hem wel zo verlopen moest als zij verliep.

Nog veel merkwaardiger echter zijn de uitspraken die vervat zijn in de passage (op blz. 18), waarin Wim Bot „een aantal onhoudbare utopische denkbeelden” signaleert, die via Marx zouden zijn gaan behoren tot de leerstellingen van „het klassieke marxisme”. Wat daaronder moet worden verstaan laat Bot in het midden en zullen ook wij, althans voorlopig, in het midden laten. Wij bepalen ons allereerst tot de uitspraken zelf, zoals wij ze aantreffen in de volgende zin:

„Samengevat komen ze (de „onhoudbare utopische denkbeelden”) neer op een opvatting van het kommunisme als het einde van de geschiedenis, als het paradijs op aarde, op een harmonieuze maatschappij zonder tegenstellingen, zonder klassen, staat,

arbeidsdeling en schaarste.”

Wat terstond opvalt zijn de woorden „het einde van de geschiedenis”. Ze verwijzen naar een nogal geruchtmakend recent opstel van de Amerikaan *Fukuyama*, voor wie de jongste ontwikkelingen in Oost-Europa en het einde van de zogenaamde 'koude oorlog' een konsekwentie hebben, die hij op die manier wenst te definiëren. *Fukuyama* meent, dat deze ontwikkelingen, zo te zeggen, de mensheid gebracht hebben tot het punt, waarop de 'demokratie' — en bedoeld wordt natuurlijk de 'demokratie' naar Amerikaans model — algemeen aanvaard wordt als de alleen zaligmakende politieke structuur en dat de mensheid daarmee als het ware haar eindbestemming heeft bereikt. Van tegenstellingen is dan volgens hem geen sprake meer. Of liever gezegd: van een tegenstelling. Want *Fukuyama* kent er maar één! Die tussen het boze bolsjewisme en de goede samenleving der U.S.A. Voor de tegenstellingen die zich daarin voordoen heeft hij geen enkel oog. *Fukuyama* is een typisch burgerlijk ideoloog, wiens 'historische' opvattingen het optimistische geloof van de Amerikaanse bourgeoisie weerspiegelen. Dat wil zeggen: het onwankelbaar geloof in de volmaaktheid en de eeuwige duur van haar burgerlijke samenleving.

Sinds het opstel van *Fukuyama* verscheen is het mode geworden om van „het einde van de geschiedenis” te praten. Jan en alleman bezondigen zich eraan zonder zich precies rekenschap te geven van de zin waarin de Amerikaanse auteur die woorden bezigde en zonder het begrip nader te definiëren. Uiteraard is dat meer bevorderlijk voor verwarring dan voor duidelijkheid.

Wim Bot volgt de modetrend en noemt Marx min of meer verantwoordelijk voor de opvatting, dat het kommunisme het einde van de geschiedenis zou zijn. Het is een bewering, die er volstrekt aan voorbij gaat, dat een dergelijke terminologie wél past bij de naïeve 'onschuld' van intellectuelen van het type *Fukuyama*, maar volkomen ondenkbaar is bij iemand als Marx. Deze toch betoogde nadrukkelijk, dat de mensen geschiedenis hebben, omdat zij op deze of gene wijze hun leven moeten *produceren*, een opvatting waaruit logisch volgt, dat het door *Fukuyama* geïntroduceerde begrip een onzinnig begrip is, omdat er alleen maar dan een einde van de geschiedenis zal wezen, wanneer er geen mensen meer zijn. Wat overigens iedere brave doorsnee-burger vanzelfsprekend vindt, ook wanneer hij Marx niet gelezen heeft.

Maar, kan men vragen, hoe komt Wim Bot er dan toe een dergelijk begrip te hanteren, dat men niet bij Marx vindt, noch bij hen die zich meer dan een eeuw lang terecht of ten onrechte zijn volgelingen of leerlingen noemden? Het komt volgens ons, doordat hij bij Marx en diens discipelen een „komunistisch einddoel” (te weten „een harmonieuze samenleving”) meent waar te nemen, een einddoel dat deze „kritiekloos van de utopische socialisten” zou hebben overgenomen. Dat zogenaamde „einddoel”, het „einde van de geschiedenis”, zou als „het paradijs op aarde” worden beschouwd op soortgelijke wijze als *Fukuyama* de wereldwijde verbreiding van burgerlijk-demokratische- en kapitalistische verhoudingen voor de komst van het aards paradijs houdt.

Bot verwijst nergens naar *Fukuyama* en misschien heeft hij, sprekend over „het einde van de geschiedenis” ook helemaal niet aan hem gedacht. Misschien heeft Bot alleen maar de analyses van Marx en diens kijk op de maatschappelijke ontwikkeling als zodanig geïnterpreteerd. Maar als dat zo mocht zijn, dan wordt de opvatting van Bot alleen maar nóg merkwaardiger. Dan gelooft men, hem lezende, werkelijk zijn ogen niet. Heeft Bot werkelijk nooit gemerkt, dat Marx nadrukkelijk het verdwijnen van de kapitalistische productieverhoudingen niet als „het einde van de geschiedenis” beschouwt, doch integendeel juist als het werkelijke *begin* ervan?

Wij zijn wel de laatsten om tegen te spreken, dat er heel wat zijn geweest die het

kommunisme als een paradijs op aarde oftewel — zoals Bot schrijft — als een „maatschappij zonder tegenstellingen” hebben opgevat. Marx, die nadrukkelijk weigerde „recepten voor de gaarkeuken van de toekomst” te geven en die meer dan eens heeft laten blijken, dat hij heel goed wist, dat er behalve *klassetegenstellingen* nog tal van andere tegenstellingen waren en dat mensen nu eenmaal verschillend zijn, behoorde er zeer beslist niet toe. Wij evenmin! Het is zelfs zeer de vraag of men beweren kan, dat de „utopische socialistische” ertoe behoorden. Maar de vraag hoe zij of Marx een andere samenleving dan de kapitalistische zich voorstelden vinden wij eigenlijk niet zo heel erg belangrijk. Aan deze of gene, uiteraard altijd tijdgebonden, uitspraak van Marx hechten wij weinig, maar des te meer aan de *m e t h o d e* waarmee hij de maatschappelijke verschijnselen onderzoekt. Die methode voert uiteraard niet steeds tot dezelfde gevolgtrekkingen, omdat de verschijnselen die worden geanalyseerd nu eenmaal aan verandering onderhevig zijn. Maar in elk geval voert Marx' analyse tot wel héél andere konklusies dan die, welke Bot trekt uit min of meer uit de duim gezogen uitgangspunten.

„Onze theorie”, schreef Friedrich Engels in 1886 aan Florence Kelley in New York, „is geen dogma, doch de beschrijving van een ontwikkelingsproces . . . ”¹⁾. Ziedaar wat ook wij onder marxisme verstaan en hoe of men dat nu noemen wil — klassiek, traditioneel of hoe dan ook — dat laat ons onverschillig.. Waar het ons hier om te doen is: aan te tonen dat Bot, als hij betoogt dat wat hij het „kommunistisch einddoel” noemt „zonder meer moet worden verworpen”, zonder meer op het verkeerde spoor zit. Niet omdat aan dit zogenaamde einddoel zou moeten worden vastgehouden, maar omdat dit in zijn verbeelding slechts bestaat. Voor zover het hier om een wezenlijk element van de door hem bepleite „socialistische politiek” gaat, pleit hij voor een gevecht van het type dat, zoals bekend, een romanfiguur als Don Quichotte steeds opnieuw leverde tegen de produkten van zijn fantasie.

Met het bovenstaande hebben wij nog lang niet al onze bezwaren tegen het pleidooi van Wim Bot genoemd. „Het socialisme dat mij voor ogen staat”, zegt hij aan het slot van zijn artikel,

„zal in een aantal opzichten in zekere zin dichter bij de verzorgingsstaat van het moderne kapitalisme staan dan bij de stalinistische maatschappij . . . maar is het niet zo, dat die verzorgingsstaat dichter staat bij het socialistisch ideaal dat de eerste socialistische generaties hadden dan bij het kapitalisme zoals Marx dat beschreef?”

Ervan afgezien dat wij getuige zijn van een steeds verdere afbraak van die verzorgingsstaat, Bot zet hier, en dat is typisch voor zijn idealistische beschouwingwijze, naar onze mening de dingen op z'n kop. Niet de zogenaamde verzorgingsstaat staat dicht bij het ideaal dat ooit, lang geleden en ook later nog, bepaalde generaties van 'socialisten' hadden, maar hun idealen stonden (allerminst toevallig) dicht bij de verzorgingsstaat.

Behalve een dergelijke *o m k e r i n g* van de werkelijke samenhang, bevat het artikel van Wim Bot ook enkele opvallende onnauwkeurigheden en tegenstrijdigheden. Hij geeft bijvoorbeeld (op blz. 12) te kennen, dat er in Rusland sinds 1917 iets „is misgegaan”, iets waarvoor „kritische socialistische . . . zich niet direkt verantwoordelijk hoeven te volen”. Tot die kritische socialistische rekent hij dan ook de radenkommunisten. Hij merkt terecht op, dat zij met anderen van mening zijn en waren dat de maatschappijformatie in Rusland met socialisme niets te maken had en heeft. Maar hij ziet niet, dat diverse vertegenwoordigers van deze stroming juist *n i e t* vinden dat er daarginds iets „is misgegaan”, maar dat

1) MEW, Bd. 36, blz. 589. Florence Kelley, die in 1932 op 73-jarige leeftijd overleed, vertaalde ooit Engels' studie over de toestand van de arbeidende klasse in Engeland in het Engels.

de ontwikkeling aldaar na 1917, in o v e r e e n s t e m m i n g met het wezenlijke karakter van de Russische revolutie, een (staats)kapitalistische ontwikkeling is geweest.

Gaat het hierbij om een onzorgvuldigheid, van een regelrechte verhaspeling is sprake waar Bot, ofschoon hij beseft dat de opvattingen van Lenin „sterk gekleurd (waren) door de specifieke Russische maatschappij waarin hij leefde”, diens opvattingen weergeeft. Lenin, exponent van die specifieke Russische samenleving, verschijnt bij Bot als iemand die „de uitgangspunten van het klassieke socialisme” onderschreef en als voorstander van raden via welke de arbeiders de macht zouden kunnen uitoefenen, hoewel Bot daar direkt aan toevoegt, dat „de partij de weg zou wijzen”. In werkelijkheid vond Lenin, dat de partij de macht moest uitoefenen en de (echte of vermeende) raden die er in Rusland waren gevormd, hielp hij de nek omdraaien.

Op een andere plaats spreekt Bot over die raden als de vorm van een „socialisme van onderen” en hij schrijft dat in Rusland dit „socialisme van onderen” ongemerkt kon overgaan in een autoritair „socialisme” van boven. Dat „ongemerkt” is kras wanneer men zich er rekenschap van geeft, dat vrijwel iedere nog zo kleine stap naar die overgang een brede stroom van kritiek heeft losgemaakt, waaronder niet alleen de kritiek van Rosa Luxemburg waarop hij zelf wijst, maar ook die van de *Arbeidersoppositie* en latere opposities, alsmede de *praktische* kritiek van stakende arbeiders in Petrograd en van de tegen de bolsjewiki strijdende matrozen van Kroonstad.

„Nog nooit heeft het socialisme er zo slecht voorgestaan als op het moment.” Zo luidt de eerste zin Van Bot's artikel. Dat kan niet weersproken worden als men zich maar rekenschap geeft, dat het „socialisme” waarop hier wordt gedoeld, niets te maken heeft met de werkelijke beweging die het bestaande kapitalisme omwentelt. Het nieuwe „socialisme” wat Bot voorstaat en waarvoor hij een pleidooi houdt, heeft dat evenmin. Het laatste wordt gedeeltelijk door hem erkend, waar hij schrijft, dat het half 'socialisme', half kapitalisme is. Op die plaats beschouwt hij het niet als een *politiek*, maar als een *maatschappijtoestand*. Hij beschouwt het echter geen moment als de theoretische uitdrukking van een, als gevolg van de kapitalistische tegenstellingen, bestaande klassenstrijd. Zo hij al voor tegenstellingen aandacht heeft, niet voor de wezenlijke en fundamentele tegenstelling die het kapitalisme kenmerkt. Hij heeft het bijvoorbeeld over de tegenstelling tussen *producenten* en *konsumenten*, wat onmiddellijk aanleiding geeft tot de vraag of dan de producenten niet tevens konsumenten zijn; of het niet zo is, dat de échte tegenstelling dwars door de konsumenten heen loopt en hen onder meer verdeelt in zij die als kapitalist en zij die als loonarbeider aan de konsumptie deelnemen.

Om kort te gaan: het „socialisme” van Bot mist als gevolg van dit alles een materiële basis. Het is daarom dat wij het gekarakteriseerd hebben als een vorm van *Idealisme*.

— o —

EEN GEBREKKIGE DOKUMENTAIRE OVER DE C. P. N. IN FINSTERWOLDE

Onder de titel „Lenin in Finsterwolde” heeft de VARA op dinsdag 26 november een documentaire uitgezonden over — zo werd het programma min of meer aangekondigd — de laatsten der Mohikanen, dat wil zeggen over de aanhangers van de CPN in dit „rode” Oostgroningse dorp, die niettegenstaande de ontwikkelingen in Oosteuropa, trouw zijn

gebleven aan de opvattingen die zij hun leven lang huldigden.

Om het maar meteen vast te stellen: de desbetreffende reportage bleek uitermate gebrekkig, alleen al doordat zij uitermate eenzijdig was. Zeker, de sociale verhoudingen en de maatschappelijke tegenstellingen die er het gevolg van waren werden nauwkeurig beschreven en op een bepaalde manier aanschouwelijk getoond: de enorm rijke Groningse boeren en de in onvoorstelbare armoede levende, vertrapte landarbeiders van weleer stonden als verbitterde klassevijanden tegenover elkaar. Van die verbittering getuigde bijkans elke oudere ingezetene die door de televisieploeg werd geïnterviewd.

De eenzijdigheid bestond echter vooral hierin, dat de minder goed met de feiten op de hoogte zijnde kijkers van nu geen andere indruk konden krijgen, dan dat de plaatselijke CPN-afdeling de spreekbuis van deze landarbeiders was en dat de CPN jarenlang haar meerderheid in de gemeenteraad te danken had aan het konstruktieve werk dat haar fractie ten bate van de arbeidende klasse verrichtte. Nu willen wij bepaald niet ontkennen, dat de genoemde raadsfractie op lofwaardige wijze mede heeft gezorgd voor sociale woningbouw en dergelijke zaken. Maar de manier waarop de documentaire dat presenteerde muntte wel uit door simplifikatie. Die simplifikatie, die de hele documentaire kenmerkte, was uiteraard koren op de molen van de aan het woord komende, of niet aan het woord komende CPN-ers. Zij leidde soms regelrecht tot geschiedvervalsing.

En . . . wat ook niet aan de orde kwam was, dat in andere dorpen in de omgeving eveneens aan sociale woningbouw enz. werd gedaan. Tenslotte kon de CPN-meerderheid in de raad van Finsterwolde niet verder gaan dan de werkelijke machthebbers toestonden. Want Bakker zwijgt natuurlijk over de vele aangenomen raadsbesluiten, die door de Kroon werden vernietigd. En toen de CPN-ers in de raad het in de ogen van de bourgeoisie al te bont maakten werd de gemeenteraad aan de kant gezet en de burgemeester aangesteld als regeringskommissaris.

En wat de door ons genoemde geschiedvervalsing betreft: het duidelijkste voorbeeld daarvan was de manier waarop de grote landarbeidersstaking van 1929, de grootste landarbeidersstaking die er ooit in Nederland is geweest, ter sprake werd gebracht en in de documentaire werd ingepast. Het beestachtige optreden van de marechaussee — dat tot de dood, om niet te zeggen de moord op Eltjo Siemens en tot heel wat gewonden leidde — werd goed in het licht gesteld. Volstrekt verborgen bleef het feit dat ten tijde van die grote staking de CPN in Finsterwolde bij lange na niet de rol speelde die zij pas in de jaren '30 en later door diverse omstandigheden kón spelen. Het werd niet met zoveel woorden gezegd, maar de niet-geïnformeerde kijker moest wel de indruk krijgen, dat ook bij die grote staking de CPN de representante van de stakende landarbeiders was. En dat nu was in de verste verte niet het geval. En de meerderheid die de CPN in latere jaren kreeg in de gemeenteraad? Waren dat geen 'kommunisten', die op de CPN stemden? Slechts gedeeltelijk, zeggen wij. Wij zijn ervan overtuigd, dat een belangrijk deel van de CPN-stemmen afkomstig was van protest-stemmers, zoals in de jaren na de eerste wereldoorlog in Amsterdam op Hadjememaar werd gestemd en nog maar zeert kort geleden de stemmen op Het Vlaamse Blok in België. De haat tegen de boeren deed velen op de CPN stemmen, ook al deelden ze geenszins de bolsjewistische opvattingen.

Niet alleen oudere ingezetenen, die toen er (vór voor de mechanisering van de agrarische produktie) nog landarbeiders waren, tot hen behoorden, werden ondervraagd. Ook een vertegenwoordiger van de Groningse boeren kwam aan het woord. Het was de heer Derk Barlagen, die duidelijk de indruk poogde te wekken, dat hij toch wel een begripvol ondernemer was. Die indruk, ander voorbeeld van de gebrekkigheid van het programma, werd door de makers ervan niet gecorrigeerd. Dat de grootvader van de heer Barlagen ten

tijde van de genoemde staking voorzitter was van de neutrale boerenbond en een der werkgevers die zich keihard opstelde en over ook maar enige loonsverhoging voor de arbeiders absoluut niet wilde praten, dat bleef onvermeld.

Ook werd er door de verslaggever niet ingegaan op de opmerking van mevrouw Emmy Barlagen, dat ze niet kon begrijpen, dat de arbeiders hen haatten. Als ze dat werkelijk niet kan, dan is er bij haar toch wel sprake van een groot gebrek aan invoelingsvermogen. Want het moet toch zonder meer duidelijk zijn, dat de landarbeiders en hun vrouwen niet alleen de armoede niet kunnen vergeten, maar dat ook en vooral de vernederingen, die ze van de boeren en boerinnen hadden te verduren in hun hersens gegrift staan.

Waarom werd de documentaire gepresenteerd onder de titel „Lenin in Finsterwolde”? Omdat, luidt het antwoord, de makers ervan het kennelijk 'interessant' vonden om te laten zien, dat terwijl in Oosteuropa de standbeelden van Lenin omvergehaald worden, bij iemand als de oud-wethouder Adolf Bakker in Finsterwolde de buste van Lenin nog altijd op het tv-toestel staat. In Oosteuropa, zo luidt de boodschap, heeft het leninisme afgedaan, in Finsterwolde zijn ze leninist gebleven. Het is een tital waaraan tot elke prijs moest worden vastgehouden, terwille van dat wat televisiemakers blijkbaar 'interessant' vinden, ook al klopt het geenszins met wat er te zien valt.

„Wat er in Oosteuropa is geweest, was géén kommunisme”, laat de bejaarde oud-wethouder horen. Hetzelfde zeggen ook anderen. Wat volgens dezelfde spreker nog altijd aktueel is en recht overeind staat is „het kommunistisch ideaal”. Onder „kommunisme” bleek Adolf Bakker het „strijden voor sociale verbeteringen ten behoeve van de arbeidende klasse” te verstaan. In doodgewoon huis-tuin-of-keuken-Nederlands heet dat echter *r e f o r m i s m e* en dat kan 'respektabel' worden genoemd, het is iets wat, naar bekend mag worden verondersteld, met kommunisme niets te maken heeft. Het is integendeel de aanpassing van de sociale verhoudingen aan het moderne kapitalisme. De Oostgroningse CPN-ers houden er daaromtrent illusies op na, die door de partij gevoed zijn. Welbeschouwd is dat eigenlijk iets tragisch. Moeten we met die tragische mensen medelijden hebben? Nee, dat kunnen we echt niet opbrengen. Want Bakker mag nu wel zeggen „Wat er in Oosteuropa is geweest, was géén kommunisme”, maar tot de komst van Gorbatsjov heeft ook hij iedereen die niet geloofde in het 'kommunsime' van de USSR uitgemaakt voor sociaal-fascist, Titoïst, Trotskist en wat al niet meer. Soms kon je ook nog een pak slaag krijgen. Voor de arbeiders geldt: hoedt u voor zulke 'vrienden', met uw vijanden speelt u het zelf wel klaar.

Een paar opmerkingen tot slot. Op een gegeven moment noemt de al eerder genoemde boer Barlage de Finsterwolder CPN-ers „bolsjewieken” die op gezag van „een zekere Marx de volstrekke gelijkheid” tot stand zouden willen brengen. Hij geeft daarmee blijk van het werkelijke karakter van het bolsjewisme (dat anders dan hij beweert, niets met Marx te maken heeft) al even weinig kaas gegeten te hebben als de Oostgroningse 'bolsjewieken' zelf.

Wat de meeste jongeren betreft: die blijken, anders dan bijvoorbeeld hun leeftijdgenote, het CPN-raadslid Sarah Lich, niet aan een mogelijke toekomst van een hernieuwde kommunistische partij te geloven. Oorzaak: de ouderen zitten vastgebakken aan hun verleden en hun tradities; de jongeren niet: zij zijn geen landarbeiders meer.

OTA SIK OVER DE OMZETTING VAN PLANEKONOMIE IN MARKTEKONOMIE

De Tsjechische econoom prof. dr. O t a S i k , die in Westeuropa vooral bekendheid kreeg als 'hervormingsgezinde' in de dagen van de zogenaamde Praagse Lente en die thans adviseur is van de Tsjechische president Havel, heeft nog niet zo heel lang geleden, op uitnodiging, in Den Haag een lezing gehouden over het onderwerp *De moeizame overgang van plan- naar markteconomie*. De tekst ervan is kort geleden in brochurevorm verschenen bij de Staatsuitgeverij.

Wat Ota Sik — voor de vuist weg, naar in de inleiding vermeld wordt — verteld heeft stelt uitermate teleur. Hij deelt het langzamerhand wel bekende feit mee, dat het in de jaren '80 met de Tsjechische economie, net als met de economie in praktisch alle Oostbloklanden, buitengewoon slecht gesteld was en dat ook zijns inziens de overgang van een planeconomie naar een markteconomie het enige middel is om de kwalen te genezen. Die overgang, zo stelde hij, is een moeilijk proces, dat geruime tijd zal vergen. Er zal onder zijn gehoor wel niemand zijn geweest, die daarvan opkeek.

Bij het begin van zijn rede verklaarde Sik, dat hij „de fundamentele problematiek van de veranderingen die op dit moment in de voormalige Oostbloklanden, en in het bijzonder natuurlijk in Tsjechoslowakije, plaats vinden, enigszins wilde proberen te verhelderen.” Naar onze opvatting is de „f u n d a m e n t e l e problematiek” nauwelijks, beter gezegd helemaal niet, ter sprake gekomen. De oorzaak daarvan is naar onze mening deze, dat Ota Sik de toestand van voorheen als 'socialisme' — zij het dan wel als 'staatsocialisme' — beschouwt, de toestand van morgen als kapitalisme, zij het dan wel als een getemperde, 'sociale' vorm van kapitalisme, waarmee hij zoiets bedoeld als de zogenaamde "Soziale Marktwirtschaft" van de Duitse ex-kanselier Ludwig Erhard. Hij neemt daarmee, en legt er ook de nadruk op, afstand van de denkbeelden, die hij ooit in de jaren '60 ontwikkelde en ten tijde van de 'Praagse Lente' verdedigde. Hij sprak toen van „een derde weg” tussen socialisme en kapitalisme en zegt nu, dat zo'n 'derde weg' een illusie en onbestaanbaar is. Daar heeft prof. Sik volstrekt gelijk aan. Alleen was de weg die hem destijds voor ogen stond, volstrekt geen weg „tussen socialisme en kapitalisme”, maar een tussen staatskapitalisme en de westerse vorm van kapitalisme.

Prof. Sik mag een 'hervormer' geweest en gebleven zijn, hij is in elk geval een econoom wiens opvattingen omtrent socialisme en kapitalisme de invloed verraden van een leninistische scholing. Hij heeft gebroken met het leninisme. Hij verkeert in de dwaling, dat hij zodoende uiteindelijk ook met het marxisme heeft gebroken, maar het marxisme was bij Lenin niet aanwezig.

Zoals gezegd: prof. Sik is voorstander van een „sociale markteconomie” en hij ziet in de omvorming van grote bedrijven in naamloze vennootschappen waarvan de arbeiders dan de aandeelhouders moeten worden een mogelijkheid tot 'demokratisering' van het kapitalisme. Hij beschouwt een en ander als een middel om de arbeiders van medezeggenschap, ja zelfs zeggenschap te verzekeren. Het grote probleem is volgens hem, dat de arbeiders niet over geld beschikken om aandelen te kopen. Het *werkelijke* probleem echter is, dat niet de aandeelhouders zeggenschap over de productie hebben, maar het management, zoals de bureaucratie in het staatskapitalisme. De arbeiders blijven verkopers van arbeidskracht en hebben niets te vertellen. Van wezenlijke hervorming is geen sprake.